

ЛІТЕРАТУРА

Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: [монографія]. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 378с.

Козицька О. Особливості парцеляції в складних багатокомпонентних конструкціях// Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика». – 2007. – Вип. 5. – С. 202-207.

Конюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Конюхова Любов Іванівна. – Львів, 1999. – 174 с.

Старовойт Ю. Л. Абзацна парцеляція речень у системі експресивного синтаксису: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 1993. – 17с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

Матіос М. Матіос М. Солодка Даруся. – Львів: ЛА «ПРАМІДА», 2007. – 188 с.

Матіос М 1. Матіос М. Черевички Божої матері *вирвана сторінка з буковинської саги*: [повість]. – Львів: ЛА «ПРАМІДА», 2013. – 208 с.

Матіос М 2. Матіос М. Щоденник страченої. – Львів: ЛА «ПРАМІДА», 2011. – 200 с.

Наталія Барабаш,
студентка 6 курсу
ННІ філології та журналістики
ЖДУ імені Івана Франка.
Науковий керівник: **Н. М. Дяченко,**
канд. філологічних наук, доцент.

НОМІНАЦІЇ ПОЗИТИВНИХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ ЗА СІМЕЙНИМ СТАТУСОМ У СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ ТА ЧАРІВНИХ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗКАХ

У статті висвітлено основні аспекти вербалізації жіночих образів за родинними зв'язками в українських народних соціально-побутових та чарівних казках.

Найбільшу групу в чарівних та соціально-побутових казках складають герої-добротворці, котрих може бути декілька в межах однієї такої казки, на відміну від казки про тварин, серед персонажів яких, як правило, фігурує лише один добротворець. Героїні-добротворці в українських народних чарівних казках постають як ідеальні образи.

Систему позитивних жіночих персонажів, на нашу думку, можна умовно поділити на такі категорії:

- за соціальним статусом;
- за родинними зв'язками (за сімейним статусом);
- за віковим критерієм;
- за родом занять;

- за характерними особливостями [3, с. 62].

Найбільш різноманітна категорія – за сімейним статусом. Розглянемо основні номінації жіночих образів за родинними зв'язками у соціально-побутових та чарівних казках: *дідова дочка, ненька, мати, мама, сестра, сестронька, дружина, дружинька* тощо.

Зауважимо, що найбільш уживаною лексемою, пов'язаною з концептом *жінка* в українських казках є *мати*. Для номінації цього персонажа, крім лексеми *мати*, використано синоніми: *матір* [ПМЗ, Ох], *мамця* [Б], *мама* [ХМ, К, НМ], *матінка* [ІТ], *ненька* [СЦ, ЯХ], *матусенька, мамочка, матуся, мамосерце* [ЛДЩ], *ненька* [ПСБ, Ох, СЦ, НБ] тощо [6]. Синонімія – яскравий засіб вербалізації цього жіночого образу. Мати виступає в ролі берегині та помічниці в будь-якій ситуації. Таким чином повністю відображено шанобливе ставлення прадавніх українців до матері, яке залишилося в народній ментальності і до сьогодні.

За частотою вживання із лексемою *мати* може конкурувати і така номінація, як *дідова дочка*, або ж *пасербиця*, та *бабина дочка*. Позитивним якостям дідової дочки – працювита, покірна, вихована, слухняна – («*Дівонько-голубонько, обчисть, мене, обмаж мене — я тобі у великій пригоді стану! От дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала; піч їй подякувала, дівчина пішла далі*» [ДДБД]) протиставляються негативні риси бабиної – лінива, нахабна, неохайна, дурна – («*Та нехай тебе лиха година маже, не я буду мазатися! — сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла далі*» [ДДБД]) [4]. Антитеза зображення найкращих рис сирітки та найгірших – бабиної дочки традиційно розкривається в мотивах випробування дівчат працею. Таке випробування є відгомонам обряду жіночої ініціації, адже при виконанні завдань, які ставляться перед нею, дідова дочка стикається зі світом мертвих.

Гендерне протиставлення чоловік-жінка реалізується в опозиції дідова дочка – бабина дочка, де перший персонаж має позитивну, а другий – негативну конотацію: «*Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться*» [ДДБД].

Використовуються й антонімічні лексеми в казках. Вони орієнтовані на те, щоб, перш за все, показати ставлення однієї героїні до різних персонажів. До рідної дочки мама лагідна й привітна, а до пасербиці – жорстока та несправедлива. Це в казці виражається й вербально: «*Зажурилась вона й зачинила вікно, а мати з сестрою все з думки не йдуть. Рано чекала їх снідати, чекала обідати, та не дочекалась більше ні Голени, ані мачухи*» [ДМ]. Коли розповідається про матір з рідною донькою, то вона вербалізується лексемою *мати*, але як тільки розповідь переходить на пасербицю, то і мати вже називається *мачухою*[2, с. 172].

Сильними постають у народних казках і родинні зв'язки. Нерозривним є зв'язок брата і сестри, яка теж виступає порадицею та помічницею. На нашу думку, у цьому зв'язку певною мірою відображено обряд жіночої ініціації: молода дівчина готувалася стати дружиною і матір'ю, у цьому вбачалася її сакральна роль. У народних казках виявилася частотною номінація *сестра*. Неодноразово привертає увагу те, що українські тексти багаті на словотвірні

синоніми, які характеризуються милозвучністю. До прикладу: номінація *сестра* має такі синонімічні відповідники – *сестронька, сестриця, сестричка* («*Середня сестричка кроїти візерунки любила*» [ТСТР]) [5].

Ще одним значущим персонажем у народних казках є *дочка*. Ця номінація також має широкий ряд словотвірних синонімів: *доня, донечка, донька* («*А ця донька царева підмовила, аби і той цар викупався та аби відмолод*» [ЦРДН]; «*... коли найменша донечка просила, аби я купив їй білу ружу...*» [БРЖ]) [5].

Часто зустрічається в казках і дружина, яка постійно підтримує чоловіка, іноді навіть застосовуючи чари. Проте її діяльність не має негативного характеру, лише в поодиноких випадках, коли дружина зрадлива [ЗЖ].

Окремо в українських казках виділено позитивні знедолені персонажі, такі як небажана свекрухою чи мачухою невістка чи пасербиця. Ці образи зображено працьовитими й терплячими до знущань («*А падчерку, старанну та слухняну, терпіти не могла, лаяла її, мучила і била, а щоб скоріше з світлу зжити, годувала її, як собаку, всякими недоїдками, готова була зміїним хвостом її пригостити, якби він трапився під рукою; а спати клала її в старе корито*» [ЗМДП]) [4], що зрештою їй приносить їм бажану нагороду. Зауважимо, що образи знедолених зазвичай відрізняються винятковою вродою та скромністю («*... дівчина білолиця та красива, і ласкаво так говорить...*» [ЗМДП]), з чого можна судити про перелік чеснот для дівчини в уяві давніх українців.

Часто сюжет казки будується навколо шлюбу головного героя – вдалого, але зруйнованого негативними персонажами; невдалого, результатом якого є переживання головного героя. Як правило, казка закінчується заміжжям позитивної героїні, що свідчить про патріархальний характер українських казок: «*Зробили вони собі файне весілля і живуть у спокою по нинішній красний день*» [СД].

Лексеми на позначення сімейного статусу жінки зустрічаються найчастіше, що ще раз підтверджує патріархальну концепцію українського суспільства, у якому жінка могла реалізувати себе лише через заміжжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бріцина О. Ю. Традиційні персонажі української народної казки / Олександра Бріцина // Народна творчість та етнографія. – К., 1983. – Вип. 1. – С. 28–36.

2. Друзь Т. Українська народна казка: спроба реконструкції традиційних жіночих образів-персонажів / Т. Друзь // Програма Всеукраїнської наукової конференції за участю молодих учених «Людина і соціум у контексті проблем сучасної філологічної науки». – К. : Вид-во Київського національного університету імені Т. Шевченка, 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.philology.kiev.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_studii_2012_35/170_177.pdf.

3. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна казка : монографія / Л. Ф. Дунаєвська. – К.: Видавництво при Київському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1987. – 127 с.

4. Зінчук М. Чарівні казки / Микола Зінчук. – Львів: «Каменярь», 2007. – 289 с.
5. Казки одного села / [запис текстів та упорядкув. П. В. Лінтура]. — Ужгород, 1979. – 368 с.
6. Хланта І. Жінка в українській народній казці / Іван Хланта // Хланта І. До джерел: фольклорист. ст. – Ужгород: Патент, 1994. – С. 105–125.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ КАЗОК

БРЖ	«Біла ружа»
ГС	«Гарна сестра»
ДДБД	«Дідова дочка та бабина дочка»
ЗЖ	«Зрадлива жінка»
ЗМДП	«Зла мачуха і добра падчерка»
ІМС	«Іван – мужичий син»
ЛД	«Ледача дружина»
Н	«Невістка»
НБ	«Названий батько»
Ох	«Ох!»
ПБСЖ	«Про брата, сестру та живана»
ПСБ	«Про сімох братів гайворонків та їх сестру»
ПФНФЖ	«Про файну і не файну жінку»
ПХЖ	«Про хитру жінку»
ПЩДД	«Про щасливу дідову дочку»
РН	«Розумна невістка»
СД	«Смілива дівчина»
СЦ	«Степір'я цибулі»
ТСТР	«Три сестриці»
ХМ	«Хитра молодичка»
ЦРДН	«Царева донька»
ЧЗ	«Чорт-змій і запродані діти»
ЯВ	«Яструб в войтах»
ЯМО	«Які в мами очі»